

VASILE LOVINESCU

INCANTAȚIA SÂNGELUI

(Câteva elemente ezoterice
din iconografia și literatura cultă)

ECREDU

CUPRINS

Cuvânt înainte (Petru BEJAN).....	5
Notă asupra ediției.....	11
Altă teologie politică: dar dacă basmul traduce creștinismul? (Oana ȘERBAN).....	13
<i>Incantația sângelui: spiritualitatea de dinainte de euharistie</i>	13
Icoana arhanghelului mihail.....	25
Trestia de aur.....	46
Interpretări inedite ale simbolismului din două snoave aparținând lui Ion Creangă.....	58
Teatrul demiurgului (la rădăcinile dramei).....	72
<i>Deus Ludens</i>	90
O nouă fațetă a lui Gh. Asachi.....	111
Incantația sângelui.....	121
Note de lectură la romanul lui Gustav Meyrink, <i>Der Engel von Westlichen Fenster</i>	193
Considerații asupra ultimelor 12 devize din <i>Profeția papilor</i> a Sfântului Malachie.....	231
Bibliografie.....	261

Altă teologie politică:
dar dacă basmul traduce creștinismul?
*Incantația sângeului: spiritualitatea
de dinainte de Euharistie*

Arareori s-a discutat despre hermeneutica lovinesciană ca fiind o construcție sistematică a unei interpretări creștino-alchimice a morfologiei lumii. Asupra textelor lui Lovinescu s-a făcut, negreșit și repetat, *un pariu mistic*. Numai că, asemenea scufundătorilor din Delos, Lovinescu îndură vechiul și noul în evoluția unei lumi care a avut nevoie de mitologie, de ficțiune, de analogie și rațiune speculativă pentru a putea gândi inexpriabilul și a compensa neajunsurile gândirii raționale printr-o spiritualitate care combină alchimia și orizontul credinței. Nu despre misticismul lovinescian ne propunem să scriem aici, nici despre mitologia care îl susține. Ci despre această *spiritualitate*, îndelung compromisă hermeneutic, la rândul ei, de potențarea unei biografii care a venit în fața autorului mai mult decât creația lui. *Lovinescu-ezotericul. Lovinescu-masonul*. Sunt roluri care, atunci când întâlnesc vocea auctorială din spatele *Incantației sângeului*, ar trebui chestionate altfel decât până în prezent. Dar ce știm despre *Lovinescu-creștinul*, fără a leza vreunul din rolurile anterioare? Iată o sarcină periferică în logica reconstituirii literaturii lovinesciene. Un punct de plecare ar fi tocmai *Incantația sângeului*: un tratat al meditațiilor libere, al antropologiei mitologiza(n)te, al creștinismului tradus fabulatoriu.

Ce descoperim în această carte? O analiză a elementelor ezoterice din iconografia și literatura cultă. Aparent, o incursiune mitologică și estetică.

De facto, aici găsim – cu subiect, sistem și metodă – o arhitectură a hermeneuticii istoriei pe care Lovinescu o încearcă, având ca efect constituirea unei model de spiritualitate ca antecedent solid la consecventul incomod al creștinismului.

Pretextul spiritualității este, pentru Lovinescu, edificarea antropologiei prin asumții mitologice și alchimice. Dacă există ceva care face ca ființa – oricare ar fi aceasta, mai cu seamă însă cea românească – să reprezinte ceva „dat”, acest lucru nu poate fi decât un element patologic, originar, inconfundabil: *sângele*, cu chemările și ascunzișurile lui. *Incantația sângelui* este recursul la origine al ființei românești, care își dispută destinul pe urmele sfintei taine a Euharistiei: sângele lui Hristos e ceea ce face posibilă iertarea, mântuirea, deci veșnicia. Sângele e ceea ce întoarce umanitatea înapoi în matca Sfântului Graal și o împărtășește cu toate posibilitățile devenirii ei. Prin urmare, lucrarea lui Lovinescu e una care întoarce lumea cu mult înainte de taina Euharistiei, explicând de ce sângele e fluidul care face posibilă viața într-un tot ce e dincolo de moarte.

Dar orice model de spiritualitate asumă un patronaj, adică o poziționare sub lupa unui atribut ontologic al unei divinități care „vede”, se îngrijește de cele de sub ea. În cazul de față, ființa românească e plasată sub oblăduirea Arhanghelului Mihail, Lovinescu alegând pentru analiza sa reprezentarea din pronaosul Bisericii din Văleni, Neamț, în care „Păzitorul de Dumnezeu al țării” e zugrăvit „din porunca lui IO Vasile Voievod”. Același IO – un vlăstar al lui Ioan, sfântul abuzat al basmelor și al creațiilor populare care e, îndrăznesc să spun, cel care face posibile toate celelalte taine, inaugurând Botezul ca deschidere a vieții. *Fără viață, sângele nu merge mai departe. Fără Botez, nu e posibilă Euharistia*. Iată o pistă pe care prea puțini au urmărit-o în scrierile lui Lovinescu.

Mihail – privilegiat pe scara ontologică a ierarhiei gradelor ființării ca fiind cel mai aproape de Dumnezeu și de tronul celest, după rangul angelic – poartă sabia în mâna dreaptă și teaca în mâna stângă, schițând „gestul Androgenului

Hermetic", după cum îl convinge pe Lovinescu tocmai Guénon, într-un schimb epistolar. Femininul și masculinul – dreapta și stânga – se închid într-o icoană, care unifică tot ceea ce, la prima vedere, se separă. *Le Roi du Monde*, despre care vorbea Guénon, acel Legislator universal al luminii și al dreptății, *Manava*, ființa gânditoare din tradiția orientală care dă *Minosul* grecilor – și, aș spune, *Mina* al creștinilor – e reprezentat de *Mi-Ka-El*, Arhanghelul chipului dumnezeiesc, cel care devine, în icoana ortodoxă, expresia unui *axis mundi* în jurul căruia se strâng genurile, deci naturile: bărbatul și femeia, disimulați în sabie și teacă. Picioarele Arhanghelului devin două laturi ale unui triunghi completat de trupul întins al unui voievod pe care Lovinescu îl ghicește ca fiind Ștefan cel Mare, nu Vasile Lupu. Trupul voievodal are ochii deschiși, deci e viața întinsă înaintea lui Dumnezeu, nu moartea așezată deasupra oamenilor. Ștefan cel Mare, acela despre care s-a spus că s-a înălțat cu trupul la cer, e Monarhul ascuns din icoana Arhanghelului. Lovinescu îi atribuie un rol escatologic: sfârșitul lumii vine numai acolo unde e ordine, iar principatul moldav e funcțional, deci mecanic ordonat. Baza pământului, Ștefan, e împlinirea pasivă a unui triunghi spiritual, care în hermetica orientală justifică vitalitatea cosmică, acea *Anima Mundi*. Icoana e un tablou a tot ce e sacerdotal și regal. Și, tocmai de aceea, Ștefan e, în felul său, arhetipal.

Două sunt consecințele fundamentale ale instituirii acestui demers: ființa românească modernă își are genealogia în secolul lui Ștefan, iar *Monarhul Ascuns* e cel care se arată oriunde *Incantația Sângelui* lucrează. Totul e ocultat în această reprezentare: Mihail e „ca Dumnezeu”, în traducerea numelui său, iar Ștefan e relativizat, prin întinderea corpului său, ocultat, ca reflectare a ce e mai desăvârșit în ordinea guvernării pământești.

Axa Lovinescu-Lewis, o pistă „creștină” cu îndoielile ei.

De ce sângele biblic curge prin basm?

Totuși, eu nu găsesc aici un Lovinescu străin creștinătății. Și nu găsesc, cu atât mai puțin, o spiritualitate partizană ezoterismului și alchimiei, fără a accepta ceva liturgic între acești doi versanți ai ei. Pe cine citează recurent, Lovinescu, mai ales în încheierea studiului său dedicat Icoanei Arhanghelului Mihail? Pe C.S. Lewis, teologul de la Oxford, care îi dă ideea „arhetipului adormit în inima credinciosului”:

„Zei nu ne vor vorbi față în față decât atunci când și noi vom avea o față”.

Veți râde, poate, dar Lewis, hermeneutul apologiilor creștine, a fost vocea teologică din spatele lui Tolkien, cel care a adus lumea hobbiților mai aproape de secolul nostru, prin *Stăpânul inelelor*. Nu e o picanterie contingentă, e o legătură relevantă. Cine era Lewis? Un teolog ateu reîntors la creștinism. Adică un *spirit înrobît* care, după prietenia cu Tolkien, s-a întors la Dumnezeu din spatele *Pâinii celei de toate zilele* – un poem scris în timpul studenției – dar un Dumnezeu liberal, anglican, anticatolic. Lovinescu avea nevoie de Lewis pentru că, în litera modernității, teologul de la Oxford a fost cel mai aproape de *miturile pre-euharistice*, așa cum le-aș alinta aici, adică cele dedicate incantației sângelui de dinainte de întemeierea tainei Sf. Împărțășanii.

De la Lewis știm că miturile sunt construcțiile ficționale care traduc revelațiile trimise de Dumnezeu speciei umane. Sacrificiul de sânge face parte din clasa miturilor durabile, salvatoare, în care jertfa testează credința și loialitatea. Pentru Lewis, mitologia Babilonului face posibilă incantația sângelui. Miturile precreștine bazate pe sacrificiul de sânge sunt cele care oferă interpretării lumii o turnură materialistă: cu cât un mit e mai poetic, mai liric, mai evenimentțial și exclusiv, cu atât e mai istoric, deci mai real.

E greu de crezut că aceasta convingere intimă gândirii lui Lewis nu l-a sedus pe Lovinescu. Pentru Lewis, Dumnezeu a lucrat prin păgâni. În *Mere Christianity*, Lewis amintește sângele ca o formă de autoritate. În numele ei, încercăm, dat fiind că prin venele noastre curge sângele Mântuitorului, să ne apropiem de mântuire. Suntem îndreptățiți, ar spune Lewis, să vrem mântuirea și să lucrăm în a fi vrednici de ea. Numai că, relația cu Dumnezeu e în ordine inversă decât am crede. Nu ființa umană s-a ridicat către Dumnezeu, ci invers, Dumnezeu s-a pogorât la ea. Atunci, s-a produs ceea ce Lewis numește „buna infectare” – iată o formulă pe care astăzi, în timpuri de pandemie, o pomenim cu umor, și totuși cinic-serios. Hristos e omul nou care a primit *Zoe*, o viață nouă, pe care o transmite tuturor „nu ereditar, ci prin buna infectare. Oricine o primește o primește prin contact personal cu El. Oamenii devin noi fiind întru El”. De fapt, incantația sângelui, așa cum o va scrie Lovinescu, reia un raport de afinitate ontologică stabilit între om și Dumnezeu. Sau, între ființa românească și monarhii ei ascunși. Lewis îl inspiră teologic pe ezotericul Lovinescu. Folosesc limbaje diferite pentru aceeași problemă. Iată-l pe Lewis:

„Desigur, puteți exprima acest lucru în tot felul de moduri diferite. Puteți spune că Hristos a murit pentru păcatele noastre. Puteți spune că Tatăl ne-a iertat pentru că Hristos a făcut pentru noi ceea ce ar fi trebuit să facem. Puteți spune că suntem spălați în sângele Mielului. Puteți spune că Hristos a învins moartea. Toate sunt adevărate. Dacă vreuna dintre ele nu vă atrage, lăsați-o în pace și continuați cu formula care o face. Și, orice ați face, nu începeți să vă certați cu alți oameni pentru că folosesc o formulă diferită de a dumneavoastră.” (C.S. Lewis, *Creștinism, pur și simplu*, trad. proprie)

Aceasta e calea aleasă de Lovinescu: a unei formule diferite. El găsește sângelui o față, una zeiască, a Arhanghelului,

căreia îi urmează chipul Voievodului. Tocmai de aceea, zeii și ființa românească își vorbesc, pentru că întâlnirea lor e posibilă recunoscând ceva similar, ceva aidoma – chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

La limită, asta înseamnă, după gustul lui Lovinescu, să trăiești lumea „simbolic, adică analogic”, să lași ontologia lumii să fraternizeze cu mitologia basmului, să vezi cum „cadavrul de pe Golgota” și „ocultarea lui Dumnezeu de către el însuși” fac loc Logosului printre oameni. Acolo unde Scriptura și cronica istorică nu au reușit să împace lumea lui Dumnezeu și lumea Omului, apare basmul. Și aceasta este o legătură puternică pe care Lovinescu o păstrează cu Lewis.

Știm că Lewis a scris *În apărarea basmului*. Știm, de asemenea, că Lewis găsește în basm locul în care imaginarul și iconografia se întâlnesc pe limba copiilor:

„Unii oameni cred că am început să scriu basme întrebându-mă cum le-aș putea spune copiilor ceva despre creștinism; apoi mi-am ales basmul ca unealtă, am strâns informații despre psihologia copiilor și am hotărât pentru ce categorie de vârstă să scriu, am întocmit o listă de adevăruri creștine fundamentale și am făurit «alegorii» care să le exprime concret. Toate astea sunt pură fantasmagorie. N-aș fi putut cu niciun chip să scriu așa. Totul a început cu niște imagini: un faun cu o umbrelă, o regină pe o sanie, un leu magnific. Iar elementul creștin și-a făcut singur loc în poveste.” (C.S.Lewis, *Despre lumea aceasta și despre alte lumi*¹)

În basm, se întâlnesc hybrisul, poetica tragediei, simbolurile, arhetipurile, oamenii invizibili, zeii și eroii. Adunată,

---

¹ A se vedea ediția trad. de Bianca Rizolli și apărută la Humanitas, în 2011. Pentru *Mere Christianity*, deși există o traducere în uz la aceeași editură, am optat pentru o traducere proprie, existând diferențe de înțelegere și interpretare ale mizelor lui Lewis. Lucrarea lui nu e *Creștinism, pur și simplu*, ci creștinism, tratat izolat de orice altceva (legi ale naturii, paradigme confesionale concurente). Deci e *Doar creștinism*, oricât de nepoetic le-ar suna unora.

literatura populară și ficțiunea traduc un *Magnum Opus* metafizic, biblic, ceea ce pare să fie și ipoteza de lucru a lui Lovinescu din continuarea *Incantației sângelui*.

Refugiul în paginile lui Creangă ca adăpost la umbra manuscriselor unui bătrân alchimist capătă sens. Hermeneutul devine „un filosof raționalist”, care i-ar fi făcut bucurie lui Descartes, mărturisește Lovinescu. E cel care știe să dezmembreze mecanismul unui *Axis Mundi* în părți narative, care traduc dogma prin înțelepciune vulgară. Basmele lui Creangă cultivă eroii călătoriilor inițiatice care confruntă „adevărata prostie”, „coextensivă cu păcatul contra Sfântului Duh”. Un argument în plus să speculăm aici o gândire care aproximează creștinismul. *Prostia Omenească*, snoava picantă a lui Creangă, „ar fi putut avea ca subtitlu *Ravagiile bunului simț*”, despre care știm, de la Descartes, că în forma rațiunii, reprezenta lucrul cel mai bine distribuit în lume. Adevărul e că trebuie să depășești raționalismul ca să înțelegi lucrarea divină de dincolo de el, pentru că orice credință e ceva mai presus de rațiune, nu ceva irațional. La rândul lui, teologul de la Humulești scrie basme din aceeași nevoie a teologului de la Oxford: Creangă și Lewis au ceva care produc o întâlnire în inima lui Lovinescu: apetitul pentru o grea finalitate de a traduce puterea intelectuală de a-l căuta pe Dumnezeu în imaginar, de a te juca cu sângele care crește alianțe (la curți de împărați sau între muritori nefericiți, ca fata babei și fata moșneagului), de a mișca un absurd imobil celor care refuză pariul metafizic cu miracolul în salvarea lor ca fii ai unui Dumnezeu care se arată, comunică și se comunică. De altfel, Lewis reapare, prin aceeași butadă a zeilor care se arată oamenilor care au o față – o recurență obsedantă, după cum vedem – în *Teatrul demiurgului*.

Acolo, Lovinescu încearcă să arbitreze apolinicul și dionisiacul. Autorul de teatru, de această dată, nu de basm, e cel care e chemat în tribuna celor care știu cum se conjugă incantația sângelui. El e demiurgul care stăpânește anatomia păcatului, a seducției, a răului și a iubirii, e cel care știe să lege și să

taie „nordurile vitale”, ca în *Hamletul* lui Shakespeare, cel care imită spinozista *natura naturans* a alchimiștilor și organizează haosul și mila așa încât reproduce procesul „de naștere și desfășurare a lumii” prin „geneza tragediei”.

Tragedia mediază între zeu și mulțime (*Demos*) și mișcă destinele prin *legomena, deiknumena, dromena*. În Teatrul antic însă, nimeni, cu excepția spectatorului, nu râde sau plânge. Expresia mediană – surâsul – aparține lui Dionysos în mod exclusiv. „Nimeni altul nu și-ar fi permis-o. Ar fi fost o uzurpare, un sacrilegiu”, amintește Lovinescu, ceea ce ne face să ne întrebăm de ce știm sigur zilele în care Dumnezeu a plâns, ba chiar a deznădăjduit sub haina firii Omului – *Eli, Eli, lama sabahtani?* – dar nu avem nicio mărturie despre râsul sau măcar surâsul lui Dumnezeu.

Sângele, de la Biblie la basm, de la atotcunoașterea divină la înțelepciunea populară

Ce este, astfel, incantația sângelui? *Puzzle*-ul genealogic al istoriei Moldovei și al ființei românești, care e anticipat prin poezia eminesciană și basmul lui Creangă. E o formulă care traduce tainele acestei constituirii, „dublul Revelației și al Dezvăluirii”, care „vrea să tacă și să spună”. E materialul alchemic, naturalist, care hrănește organicul din literatura fantastică și ocazională a Poetului Național și mitologia fanatică și comică a Preotului mundan de la Humulești. Incantația sângelui e o cultură în sine, care transpune și localizează mitul Graalului la nivelul ființei românești. E ceea ce Eminescu a înțeles din sângele Mușatinilor, o dinastie instrumentalizată metaforic pentru a-l denunța pe același Ștefan cel Mare. Prin sângele lui, „El n-a fost când era, el e când nu e”. Adică, e ceea ce împărtășește cu ființă și neființă lucrul și, tocmai de aceea, are demnitatea monarhului ascuns, ocultând perenitatea.

Rămân adepta tezei că Lovinescu nu poate fi despărțit de creștinism și că, deseori, e mai mult creștinism în litera lui, decât mitologie sau alchimie sau ezoterism. Recursul la sânge are o vocație parțial testamentară – cui rămâne lumea aceasta, dacă nu Omului? – parțial eschatologică, pentru că pericolul oricărei dinastii este extincția ei, deci dispariția ultimei picături de sânge care leagă tot ce e mai pur și mai curat într-o identitate. Incantația sângelui e fiziologie mitiza(n)tă, e o coagulare a divinului și a pământescului într-un element orfic, al începuturilor și sfârșiturilor de lume, plurale, pentru că, pentru fiecare ființă în parte, se trăiesc și se anticipează diferit. Ființa românească nu e trădată, nici aici, de *Monadologia* pe care i-a preferat-o Lovinescu. Mereu, Dumnezeu arhitect și Dumnezeu monarh se arată, așa cum, în icoana moldavă, Arhanghelul Mihail și Voievodul Ștefan compun geometria ezoterică a unui patronaj spiritual care face ca orice putere să se întrețină câtă vreme lucrează în slujba lui Dumnezeu. Lovinescu nu a spus-o niciodată, dar e interesant de ce puterea politică rezistă numai câtă vreme emană de la Dumnezeu. Ștefan ucide în numele creștinătății – e un cruciat răătăcit în țara moldavă a secolului XV, și pentru fiecare bătălie purtată în numele credinței ridică o mănăstire. A căutat, în felul său, să adăpostească divinul din ființa românească într-o dialectică în care moartea omului trebuie să se petreacă pentru a lăsa viața creștinismului să curgă. Din sângele vărsat se vede cât sânge de creștin curge prin venele lui. Incantația e, aici, o păcăleală. Nu trebuie chemat, momit, trezit: sângele știe să își simtă și să își cunoască aproapele. Sângele cheamă – și își primește întotdeauna un răspuns. Dacă Arhanghelul l-a chemat pe Ștefan, așa cum Ștefan și-a chemat credincioșii, asta nu poate fi decât o dialectică de tip creștin. Dacă ființa românească a rămas creștină, e numai pentru că acolo unde dogma și datoria au fost fragilizate, a existat o alternativă care a îngrămădit adevărul dintr-un potir în nenumărate fabule: basmul. În felul său, basmul a învățat ființa românească să creadă: în imposibil, în ceea ce e dincolo de rațiune, în

miraculos. Ca să crezi în Dumnezeu trebuie să cochetezi cu tot felul de lumi posibile: cele în care sfinții merg pe pământ, cele în care binele și răul se răstoarnă cu un preț, cele în care Dumnezeu însuși e antropomorfizat până în măduva oaselor – redus la chip uman din voia imaginației Omului, nu din voia Lui, întrupat ca Fiu al Omului.

În fond, ce e basmul, dacă nu gramatica unei nevoi năucitoare a ființei umane de a face cu imaginația sa, *a priori* (scuțiți, vă rog, încălcarea înțeleșului filosofic ca fiind mai înainte și lipsit de orice experiență) ceea ce Dumnezeu a vrut, benevol, să facă mai târziu în istorie, și anume o întrupare a divinului în Om? În basm, Omul se grăbește să fie Dumnezeu. Și încearcă, așa cum poate, să îl aducă în lumea lui, mai devreme, și pe alte căi. *Incantația sângelui* e, fără îndoială, și o relicvă alchimică în gândirea lui Lovinescu. Dar frumusețea Graalului e că se pierde, se ascunde, deci cheamă, pentru descoperirea lui, ceva similar cu ceea ce l-a umplut: sângele, ființa umană dezgolită de oase, ca suflet făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

În felul său, Lovinescu a încercat prin aceasta și o fortificare a politicului prin credință. Ceea ce scrie aici este un contracurent la adresa secularizării forțate și pretins progresiste. Nicăieri în istorie, o putere nu a reușit să fie robustă, credibilă și triumfătoare fără credință. Și, în același timp, nicio putere nu s-a construit numai prin credință. Și Constantin cel Mare luptă, e drept, cu crucea pe steag, dar luptă. Varsă sânge și cheamă la el sânge creștin pentru a proteja un imperiu cu inimă creștină. Or, astăzi, vedem cum deseori triumghiul icoanei moldave se vulnerabilizează: ba păstrează numai credința, devenind fanatism, ba păstrează numai politicul, devenind antiumanism. Puse laolaltă, credința și politicul desăvârșesc umanitatea după formula unei puteri a ceea ce e omenesc numai pentru că recunoaște, în sine însăși, divinul.

Lucrarea de față este și o excelentă cronică intelectuală a unei prietenii dramatice: Creangă și Eminescu, două figuri